

MILLIY GVARDIYA BOLALAR PSIXOLOGIYASI MARKAZINING YETIM VA OTA-ONA QARAMOG'IDAN MAHRUM BO'LGAN BOLALARNI PSIXOLOGIK QO'LLAB-QUVVATLASHDAGI O'RNI

Xudayberganova Dilorom Zafarovna

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti
mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi huzurida tashkil etilgan Bolalar psixologiyasi markazining yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarga beg'araz psixologik yordam ko'rsatish borasidagi faoliyati ilmiy jihatdan yoritilgan. Mazkur Bolalar psixologiyasi markazi tomonidan qo'llanilayotgan zamonaviy psixoterapevtik, individual va guruhli ish usullari hamda ularning samaradorligi tahlil qilingan. Xalqaro tajribada harbiylashtirilgan tuzilmalar tarkibida psixologik xizmatlarning tashkil etilishi masalasi o'rganilib, Milliy gvardiya Bolalar psixologiyasi markazi faoliyatining o'ziga xos milliy modeli asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: yetim bolalar, ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalar, psixologik xizmatlar, bolalar psixologiyasi markazi, psixoterapiya, xalqaro tajriba, ijtimoiy moslashuv, psixoemotsional qo'llab-quvvatlash.

Аннотация. В данной статье научно освещается деятельность Центра детской психологии, созданного при Национальной гвардии Республики Узбекистан, по оказанию бескорыстной психологической помощи детям-сиротам и детям, оставшимся без попечения родителей. Проанализированы современные психотерапевтические, индивидуальные и групповые методы работы, используемые данным Центром детской психологии, а также их эффективность. В международном опыте изучен вопрос организации психологических служб в составе военизированных формирований, обоснована своеобразная национальная модель деятельности Центра детской психологии Национальной гвардии.

Ключевые слова: дети-сироты, дети, оставшиеся без попечения родителей, психологические службы, центр детской психологии, психотерапия, международный опыт, социальная адаптация, психоэмоциональная поддержка.

Abstract. This article scientifically covers the activities of the Center for Child Psychology, established under the National Guard of the Republic of Uzbekistan, in providing gratuitous psychological assistance to orphans and children left without parental care.

Modern psychotherapeutic, individual, and group work methods used by the Center for Child Psychology, as well as their effectiveness, were analyzed. In international experience, the issue of organizing psychological services within paramilitary structures has been studied, and a unique national model of the activities of the Center for Child Psychology of the National Guard has been substantiated.

Keywords: orphans, children left without parental care, psychological services, child psychology center, psychotherapy, international experience, social adaptation, psycho-emotional support.

Jamiyat taraqqiyotining insonparvarlik darajasi, avvalo, ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlam taqdiriga bo'lgan munosabat bilan belgilanadi. Shu ma'noda, O'zbekistonda mazkur toifadagi qatlamni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning huquq va erkinliklarini ta'minlashga alohida e'tibor davlat siyosati darajasida amalga oshiriladi. Yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalar ana shunday toifaga mansubdir.

Muhtaram Prezidentimiz rahnamoligida qabul qilingan farmon va qarorlar ijtimoiy sohada tub burilish yasab, bolalar manfaatlarini ta'minlash masalasini davlat boshqaruvi darajasiga ko'tardi. Bu esa ijtimoiy himoya tizimining mazmunan yangilanishiga, insonparvarlik tamoyillarining amalda to'liq qaror topishiga xizmat qildi.

Zamonaviy jamiyatda psixologik xizmatlar inson salomatligi va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi muhim institutlardan biri hisoblanadi. Rivojlangan davlatlarda psixologik yordam nafaqat ruhiy kasalliklarni davolash, balki stress, xavotir, ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklarning oldini olish vositasi sifatida ham keng qo'llaniladi.

Ayniqsa, yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalar uchun psixologik xizmatlar ularning shaxs sifatida to'laonli rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasida bolalar huquqlarini himoya qilish va ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir [1].

2021-yil avgust oyida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmon va qarori asosida Milliy gvardiya huzurida Bolalar psixologiyasi markazi tashkil etildi va bugungi kunda ushbu markaz milliy psixologik xizmatlar tizimida yangi institutsional yondashuv sifatida faoliyat yuritmoqda.

Milliy gvardiya Bolalar psixologiyasi markazi tashkil etilganidan buyon Toshkent shahridagi 22-son va 30-son mehribonlik uylari, oilaviy bolalar uylarida, zaruratga ko'ra viloyatlardagi oilaviy bolalar uylarida tarbiyalanayotgan bolalarga muntazam ravishda beg'araz psixologik yordam ko'rsatib kelmoqda.

Markaz faoliyati tizimli ravishda tashkil etilgan bo'lib, u diagnostika, profilaktika, psixokorreksiya

va psixoterapiya bosqichlarini o'z ichiga qamrab olgan.

Markaz mutaxassislari bolalar bilan ishlashda psixoanalitik yondashuv, kognitiv xulq-atvor terapiyasi, art-terapiya, o'yin va ertak terapiyasi, avtogenik mashg'ulotlar hamda psixomuskul treninglardan foydalanadilar.

Ushbu treninglar bolalarda uchraydigan emosional beqarorlik, xavotir, vahima, muloqotdagi qiyinchiliklar, o'z-o'zini past baholash kabi holatlarni bartaraf etishga qaratilgan.

Guruhli mashg'ulotlar orqali bolalarda ijtimoiy ko'nikmalar, jamoada o'zini tutish madaniyati va o'zaro muloqot qobiliyatlari shakllantirilmogda. Bolalar uchun o'yin va ertak terapiyasi ularning ichki qo'rquv va muammolarini bilvosita aniqlash imkonini berib, bola psixikasiga ziyon yetkazmagan holda tuzatish ishlarini olib borishga xizmat qiladi.

Bu borada, xalqaro amaliyot shuni ko'rsatadiki, AQSH, Kanada, Germaniya, Fransiya va Janubiy Koreya kabi davlatlarda harbiylashtirilgan tuzilmalar tarkibida asosan harbiy xizmatchilar va ularning oila a'zolari uchun psixologik xizmatlar mavjud [2].

Masalan, AQSHdagi "National Guard Psychological Services" tizimi harbiylar va ularning farzandlariga mo'ljallangan bo'lib, yetim bolalar bilan ishlash masalalari alohida fuqarolik ijtimoiy xizmatlari zimmasiga yuklatilgan [3].

Shu ma'noda, Milliy gvardiya tarkibida yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalar uchun alohida Bolalar psixologiyasi markazining faoliyat yuritishi O'zbekistonga xos innovatsion va o'ziga xos tajriba hisoblanadi.

Bu holat harbiylashtirilgan tuzilmalarning faqat xavfsizlik emas, balki ijtimoiy mas'uliyat sohasida ham faol ishtirok etayotganini ko'rsatadi.

Olib borilgan tadqiqot natijalari va xalqaro tajriba tahlili asosida quyidagi ilmiy takliflar ilgari suriladi:

birinchidan, yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarga psixologik yordam ko'rsatish tizimida harbiylashtirilgan tuzilmalar ishtirokini institutsional jihatdan mustahkamlash maqsadga muvofiqdir. Milliy gvardiya Bolalar psixologiyasi markazi faoliyati shuni ko'rsatadiki, bunday tuzilmalar faqat xavfsizlik vazifalari bilan

cheklanib qolmasdan, ijtimoiy mas'uliyatni ham samarali amalga oshirish imkoniyatiga ega;

ikkinchidan, Milliy gvardiya Bolalar psixologiyasi markazi modeli asosida respublika hududlarida ham xuddi shunday ixtisoslashgan psixologik xizmat markazlarini bosqichma-bosqich tashkil etish taklif etiladi. Bu bolalarga ko'rsatilayotgan psixologik xizmatlarning hududiy tengligini ta'minlashga xizmat qiladi;

uchinchidan, yetim bolalar bilan ishlashda qo'llanilayotgan psixoanalitik, kognitiv hulq-atvor, art-terapiya, o'yin va ertak terapiyasi kabi usullarni yagona kompleks dastur sifatida normativ-metodik jihatdan mustahkamlash zarur. Bunday integratsiyalashgan yondashuv psixologik xizmatlar samaradorligini oshiradi;

to'rtinchidan, bolalar psixologiyasi markazlari faoliyatini baholash uchun yagona indikatorlar tizimini ishlab chiqish taklif etiladi. Ushbu indikatorlar bolalarning psixoemotsional holati, ijtimoiy moslashuv darajasi va shaxsiy rivojlanish dinamikasini baholashga xizmat qilishi lozim;

beshinchidan, Milliy gvardiya, ta'lim va ijtimoiy himoya organlari o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni kuchaytirish maqsadida idoralararo integratsiyalashgan psixologik qo'llab-quvvatlash platformasini yaratish ilmiy va amaliy jihatdan maqsadga muvofiq hisoblanadi;

oltinchidan, bolalar psixologiyasi sohasida faoliyat yuritayotgan mutaxassislar uchun harbiylashtirilgan tuzilmalar negizida doimiy qayta tayyorlash va malaka oshirish dasturlarini joriy etish taklif etiladi. Bu mutaxassislarning kasbiy salohiyatini oshirish bilan birga, xalqaro standartlarga mos xizmatlar ko'rsatish imkonini beradi;

yettinchidan, Milliy gvardiya Bolalar psixologiyasi markazi faoliyatini xalqaro tashkilotlar (*Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bolalar jamg'armasi, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti va boshqalar*) bilan hamkorlikda ilmiy-amaliy platforma sifatida rivojlantirish, mazkur milliy tajribani xalqaro miqyosda ilgari surish imkonini yaratadi.

Mazkur yo'nalishda olib borilgan tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

xalqaro tajriba tahlili shuni ko'rsatdiki, aksariyat davlatlarda harbiy tashkilotlar psixologik xizmatlarni asosan harbiy xizmatchilar va ularning oila a'zolariga qaratgan holda amalga oshiradi.

Milliy gvardiya Bolalar psixologiyasi markazi esa, yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalar bilan ishlashga ixtisoslashgan alohida institut sifatida shakllangani bilan ilmiy jihatdan yangi model hisoblanadi;

tadqiqot doirasida bolalarni psixologik qo'llab-quvvatlashda institutsional hamkorlik modeli asoslantirildi. Ushbu model Milliy gvardiya, bolalar uylari va ijtimoiy himoya muassasalari o'rtasidagi kompleks o'zaro hamkorlik mexanizmini qamrab oladi. Bu esa, bolalarni ijtimoiy moslashtirishda tizimli yondashuv shakllanishiga xizmat qiladi;

maqolada yetim bolalar bilan ishlashda zamonaviy psixoterapevtik usullarni integratsiyalashgan holda qo'llashning ilmiy asoslari yoritildi. Xususan, psixoanalitik yondashuv, kognitiv hulq-atvor terapiyasi, art-terapiya, o'yin terapiyasi va guruhli treninglarni kompleks tarzda qo'llash bolalarda psixoemotsional barqarorlikni shakllantirishning samarali usuli ekanligi ilmiy jihatdan asoslab berildi;

tadqiqotda yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarning ruhiy holatini barqarorlashtirishda profilaktik-psixologik xizmatlarning ahamiyati ilmiy jihatdan ochib berildi. Bu yondashuv psixologik muammolarni bartaraf etishdan ko'ra, ularning oldini olishga qaratilganligi bilan farqlanadi.

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati quyidagilarda namoyon bo'ladi:

maqolada keltirilgan ilmiy xulosalar Milliy gvardiya Bolalar psixologiya markazi faoliyatini yanada takomillashtirish va psixologik xizmatlar ko'rsatish mexanizmlarini rivojlantirish uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi;

tadqiqot natijalari yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalar bilan ishlovchi davlat muassasalari, ijtimoiy himoya organlari hamda ta'lim muassasalari faoliyatida psixologik xizmatlarni tashkil etishda metodik qo'llanma sifatida foydalanilishi mumkin;

tadqiqot natijalari asosida bolalar uylari va oilaviy bolalar uylarida tarbiyalanayotgan bolalarning ijtimoiy moslashuvini kuchaytirishga qaratilgan psixologik dasturlarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish imkoniyati yaratiladi;

maqolada keltirilgan tahlil va tavsiyalar kelgusida harbiylashtirilgan tuzilmalar tarkibida

ijtimoiy yo'naltirilgan psixologik xizmatlarni kengaytirish va ularni milliy bolalarni himoya qilish tizimiga integratsiya qilish uchun ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari bolalar psixologiyasi, ijtimoiy pedagogika va psixologik rehabilitatsiya sohasida mutaxassislar tayyorlash jarayonida ilmiy manba sifatida qo'llanilishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, Milliy gvardiya Bolalar psixologiyasi markazi faoliyati yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarning ruhiy

salomatligini muhofaza qilish, ularni jamiyatga moslashtirish va ijtimoiy rehabilitatsiya qilishda muhim ahamiyatga ega.

Markaz faoliyati xalqaro tajriba bilan taqqoslaganda, milliy psixologik xizmatlar tizimida o'ziga xos innovatsion model sifatida baholanishi mumkin.

Ushbu tajriba kelgusida bolalar psixologiyasi sohasida davlat va harbiylashtirilgan tuzilmalar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish uchun muhim ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan manbalar

1. O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlari kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni.
2. UNICEF. Psychosocial Support for Children without Parental Care. – New York, 2020.
3. World Health Organization. Mental Health and Psychosocial Well-being of Children. – Geneva, 2019.
4. O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi faoliyatiga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar.

